

U predmetu Artiko,

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući shodno članu 43 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu "Konvencija") i relevantnim odredbama Poslovnika, kao sudsko veće sastavljeno od sledećih sudija:

g-din G. Viarda, predsednik
g-din Dj. Baladore Palijeri
g-din M. Zekia
g-dja D. Bindšedler-Rober
g-din L. Lajš
g-din F. Golčuklu
g-din H. Pinjeiro Farinja

a u čijem su se sastavu takodje nalazili i g-din M.-A. Ejsen i g-din H. Pecold, sekretar i zamenik sekretara Suda,

nakon većanja bez prisustva javnosti 1. februara i 30. aprila 1980.,

izriče sledeću presudu usvojenu zadnje pomenutog datuma:

O POSTUPKU

1. Predmet je na razmatranje Sudu uputila Evropska komisija za ljudska prava (u daljem tekstu "Komisija"). Predmet proističe iz predstavke protiv Republike Italije (u daljem tekstu "Država"), koju je Komisiji 26. aprila 1974. uputio italijanski državljanin g-din Ettore Artiko u skladu sa članom 25 Konvencije.

2. Komisija je svoj zahtev uz izveštaj sačinjen shodno članu 31 uputila Sekretarijatu Suda 11. maja 1979., pre isteka roka od tri meseca predviđenog članovima 32 (st.1) i 47 Konvencije. Komisija se u zahtevu uz predmet pozvala na članove 44 i 48 i deklaraciju kojom je Italija priznala obaveznu nadležnost Suda (član 46). Cilj zahteva Komisije je bio dobijanje odluke Suda o tome da li predmetne činjenice ukazuju da je tužena Država prekršila svoje obaveze po osnovu člana 6 (st.3.c) Konvencije.

3. U sedmočlano sudsko veće su postavljene sledeće sudije: po službenoj dužnosti, g-din Dj. Baladore Palijeri, izabrani italijanski sudija (shodno članu 43 Konvencije), i g-din G. Viarda, potpredsednik Suda (pravilo 21, st.3.b). Dana 17. januara 1979. potpredsednik je, na zahtev predsednika Suda i u prisustvu sekretara, žrebom odredio imena preostalih pet sudija, i to: g-din M. Zekia, g-dja D. Bindšedler-Rober, g-din L.

Lajš, G-din F. Golčuklu i g-din H. Pinjeiro Farinja (član 43 Konvencije i pravilo 21, st.4).

4. G-din Viarda je na sebe preuzeo ulogu predsedavajućeg sudskog veća (pravilo 21, st.5). On je preko sekretara kontaktirao agenta Države i delegata Komisije kako bi utvrdio njihove stavove o organizaciji postupka. On je 6. juna 1979. odlučio da državni agent do 7. novembra 1979. dostavi odgovor na predstavku, dok je Komisiji naloženo da u roku od dva meseca nakon prijema odgovora države dostavi svoj odgovor na taj dokument preko sekretara Suda.

Zvanični odgovor Države na francuskom jeziku je u Sud stigao tek 11. decembra 1979. Dana 17. decembra, sekretar Komisije obaveštava sekretara Suda da će delegati Komisije svoje opservacije izneti usmeno na raspravi.

5. Nakon što je preko sekretara obavio konsultacije sa državnim agentom i delegatima Komisije, predsednik je 18. decembra naložio da usmena rasprava započne 31. januara 1980.

6. Usmena rasprava je održana 31. januara u Zgradi ljudskih prava u Strazburu. Sud je pre toga održao kratku pripremnu sednicu. Predstavnik Države i lice koje je pružalo pomoć članovima Komisije dobili su ovlašćenje da u komunikaciji sa Sudom koriste italijanski jezik (pravilo 27, st.2 i 3).

Pred Sudom su istupali:

(a) u ime Države

g-din M. IMPONENTE, javni pravobranilac, delegat državnog agenta;

(b) u ime Komisije

g-din S. TREKSEL, glavni delegat,
g-din M. MELKIOR, delegat,

g-din P. SOLINAS, advokat podnosioca predstavke pred Komisijom, koji je pružao pomoć delegatima, shodno pravilu 29 Pravilnika suda, st.1, druga alineja tog stava.

Sud je saslušao izlaganja i odgovore na postavljena pitanja od strane sudija. Od prisutnih strana je zatraženo da Sudu dostave dodatnu dokumentaciju. Komisija je većinu traženih dokumenata i neke druge dokumente Sudu dostavila do 31. januara, a Država 20. marta.

7. Dana 11. februara 1980. sekretar je po nalogu Suda uputio pismeni zahtev Komisiji da dostavi dodatne informacije. Sekretar Komisije je na taj dopis odgovorio 12. marta.

O ČINJENICAMA

I. Konkretni okolnosti predmetnog slučaja

A. Osudjujuće presude i žalbeni postupci koje je pokrenuo podnosilac predstavke

8. G-din Ettore Artiko je italijanski državljanin, po zanimanju knjigovodja, rođen 1917.

Okružni sud u Veroni mu 27. januara 1965. dosudjuje 18 meseci zatvora i novčanu kaznu za proneveru. Dana 6. oktobra 1970. taj isti sud ga osudjuje na izdržavanje zatvorske kazne u trajanju od jedanaest meseci i novčanu kaznu za ponovljeno krivično delo pronevere, lažno predstavljanje i izdavanje čekova bez pokrića. Sva navedena krivična dela su počinjena u maju i junu 1964. G-din Artiko ulaže žalbe na presude 28. januara 1965. i 11. decembra 1970., ali ih Krivični sud u Veroni odbija 16. decembra 1969., odnosno 17. aprila 1971., u postupcima koji su vodjeni u njegovom odsustvu.

Okružni sud 11. oktobra i 13. novembra 1971. upućuje poziv g-dinu Artiku da se javi na izdržavanje obe zatvorske kazne. Taj nalog je podnosiocu predstavke uručen 22. decembra 1971. On je tada već bio u pritvoru, pošto je 8. decembra 1971. uhapšen u vezi optužbi za izvršenje drugih krivičnih dela.

9. Dana 25. i 26. decembra 1971. g-din Artiko, koji se tada nalazio u zatvoru u Brindiziju, ulaže još jednu žalbu Krivičnom sudu protiv naloga Okružnog suda za izdržavanje obe kazne zatvora, uz tvrdnju da nije bio obavestjen o odluci Krivičnog suda, pa je tražio da se, između ostalog, poništi "svaka odluka po žalbi u drugostepenom postupku". Činjenica da se o njegovim žalbama odlučivalo u njegovom odsustvu je bio glavni razlog njegovog obraćanja sudu, gde se on posebno žalio na regularnost postupka u vezi činjenice da mu razna dokumenta nisu mogla biti uručena i da njegove izjave nisu mogle biti uzete u obzir, s obzirom da je sud naznačio da ga nije bilo moguće naći (član 170 Zakona o krivičnom postupku).

Krivični sud 6. marta 1972. odbija obe žalbe sa obrazloženjem da se one odnose na odluke koje su već bile predmet žalbenih postupaka. Sud je, kao nenadležan za zahteve za poništaj presuda, taj zahtev g-dina Artika dostavio Kasacionom sudu.

10. Dana 10., 14. i 15. marta, g-din Artiko, koji se tada nalazio u zatvoru u Veneciji, se ponovo obraća sudu sa novim argumentima. Iako oni nisu bili naznačeni kao prioritetni u odnosu na navode iz žalbi koje je prethodno uložio, on u ponovnom obraćanju sudu podnosi novi zahtev: krivična dela na koja se odnose odluke Okružnog suda se imaju proglasiti zastarelim (član 157 et seq. Krivičnog zakona), pošto je u novembru, odnosno u decembru 1971. istekao zakonom propisan period zastarelosti od sedam godina i šest meseci.

Javni tužilac u svom odgovoru od 3. i 10. jula, koji se odnosio samo na navode podnosioca predstavke u vezi manjkavosti postupka, a ne i na zastarelost izvršenja, odbacuje navode g-dina Artika kao potpuno neosnovane.

Dva sudska veća Kasacionog suda 12. novembra 1973. odbijaju predstavke g-dina Artika za poništaj postupka zbog manjkavosti, ali sud ne zauzima nikakav stav u pogledu zastarelosti izvršenja.

11. G-din Artiko se tokom 1975. godine ponovo obraća Kasacionom sudu i zahteva poništaj odluka nižih sudova od 27. januara 1965. i 6. oktobra 1970., koje je Krivični sud potvrdio 16. decembra 1969., odnosno 17. aprila 1971., po osnovu zastarelosti izvršenja. Kasacioni sud 5. avgusta 1975. utvrđuje da su krivična dela pronevere, lažnog predstavljanja i izdavanja čekova bez pokrića zastarela i poništava odluke Krivičnog suda, ali ne i presudu Krivičnog suda u Veroni iz 1971. za krivično delo ponovljene pronevere.

Kasacioni sud odbija zahtev g-dina Artika za puštanje na slobodu do konačne odluke suda, sa obrazloženjem da njegov boravak u zatvoru nije ni usledio zbog osudjujućih presuda za krivična dela na koje je uložena žalba.

12. G-din Artiko je 23. avgusta 1975. pušten iz zatvora nalogom javnog tužioca iz Milana, koji je nakon dobijanja odluke Kasacionog suda iz 1975., izračunao da podnosiocu predstavke za krivična dela ponovljenje pronevere i druga krivična dela sledi dve godine i osam meseci zatvora, a taj period je već istekao 7. avgusta 1974., pošto se podnosilac predstavke u zatvoru nalazio od 8. decembra 1971.

Kasacioni sud 4. novembra 1977. odbija zahtev g-dina Artika za naknadu za neopravdani boravak u zatvoru, sa obrazloženjem da je zahtev upućen nakon isteka zakonom propisanog roka.

Javno tužilaštvo iz Ferare 15. marta 1978., nakon što je ponovo razmotrilo kolike vremenske kazne zatvora slede za razna krivična dela za koja je g-din Artiko bio osuđen, utvrđuje da je on od 8. avgusta 1974. do 23. avgusta 1975. neopravdano boravio u zatvoru i nalaže da mu se to vreme ima oduzeti od zatvorskih kazni koje izdržava po drugom osnovu.

b) Pravo na besplatnu pravnu pomoć za podnosioca predstavke

13. G-din Artiko, koga je na sudu zastupao advokata Feri, je u svom obraćanju Kasacionom sudu od 10. marta 1972. uputio i zahtev za besplatnu pravnu pomoć za postupak u vezi poništaja presuda nižih sudova. Predsednik Drugog krivičnog odeljenja ovog suda taj zahtev odobrava i u tu svrhu imenuje advokata po službenoj dužnosti, g-dina Dela Roku iz Rima.

14. G-din Artiko 4. septembra upućuje dopis predsedniku Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda i tužilaštvu istog suda, u kome ih obaveštava da nije imao kontakta sa advokatom po službenoj dužnosti i traži od njih da preduzmu odgovarajuće mere da mu se obezbedi delotvorna pravna pomoć. Dopisom od 8. septembra, g-din Dela Roka obaveštava podnosioca predstavke da je on tek kada se vratio sa godišnjeg odmora saznao da ga je sud imenovao za njegovog advokata po službenoj dužnosti, da zbog drugih obaveza nije u mogućnosti da prihvati zastupanje i preporučuje podnosiocu da se obrati drugom advokatu, čije ime u dopisu navodi. G-din Artiko dopisom od 10. oktobra traži od g-dina Dela Roke da ispoštuje zakonsku proceduru za imenovanje

drugog advokata po službenoj dužnosti i da uputi zahtev da se na njegovo mesto imenuje drugi advokat. G-din Dela Roka obaveštava podnosioca predstavke dopisom od 18. januara 1973. da je 17. oktobra 1972. predsedniku Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda uputio zvaničan zahtev da imenuje drugog advokata pošto iz zdravstvenih razloga nije u mogućnost da prihvati zastupanje podnosioca predstavke koje je u tom dopisu opisao kao "veoma zahtevno i teško". G-din Dela Roka je smatrao da je time on svoju obavezu ispunio i zatražio od podnosioca predstavke da mu se više ne obraća.

Podnosilac predstavke 30. januara 1973. upućuje dopis predsedniku gorepomenutog odeljenja Kasacionog suda i tužilaštvu istog suda sa zahtevom da se imenuje drugi advokat po službenoj dužnosti i uz dopis prilaže pismo g-dina Dela Roke od 18. januara. U odgovoru koji mu je 26. februara uputio Sekretarijat Kasacionog suda, podnosilac predstavke se obaveštava da je njegov advokat po službenoj dužnosti i dalje g-din Dela Roka, pošto po zakonu on nema pravo da odbije takvo imenovanje. U dopisu od 6. marta, g.din Artiko, koji se i ovom prilikom poziva na zakonske propise, upućuje pritužbu javnom tužilaštvu Kasacionog suda sa zahtevom da se nadje zamena za g-dina Dela Roku i da se on krivično i disciplinski kazni. Ništa nije preduzeto po tom zahtevu, čiju je kopija prosledjena i predsedniku Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda. Dana 12. marta 1973. podnosilac predstavke se obraća Predsedniku Kasacionog suda, sa zahtevom da on interveniše da mu se obezbedi besplatna pravna pomoć. Sekretarijat suda ga obaveštava telegramom 4. maja da nije nadjena zamena za g-dina Dela Roku i da se njegov zahtev za poništaj presuda nižih sudova i dalje nalazi u javnom tužilaštvu. Tri dana kasnije g-din Artiko se na tu činjenicu žali dopisom upućenim tužilaštvu, kao i na činjenicu da još nije nadjena zamena za g-dina Dela Roku, na koji mu Sekretarijat 6. juna odgovara telegramom iste sadržine kao i u prethodnom slučaju. Dopisom upućenim tužilaštvu Kasacionog suda 19. juna, čiju kopiju upućuje i Predsedniku Drugog krivičnog odeljenja, g-din Artiko se žali na ozbiljne posledice koje ovakva situacija ima po njegovu odbranu i ponovo traži da mu se imenuje drugi advokat po službenoj dužnosti.

15. Sekretarijat suda izveštava g-dina Dela Roku 25. septembra da je rasprava po žalbi podnosioca predstavke zakazana za 12. novembar 1973. Sekretarijat 5. oktobra, u odgovoru na telegram koji mu je uputio g-din Artiko, izveštava i njega kada će se održati rasprava i da advokat po službenoj dužnosti nije zamenjen. G-din Artiko se u dopisu upućenom 6. oktobra predsedniku odeljenja i tužilaštvu, u kome se poziva i na prethodne dopise koje im je uputio, ponovo žali na ponašanje g-dina Dela Roke i na činjenicu da pravosudni organi u međuvremenu nisu ništa preduzeli, ponavljajući prethodni zahtev da se nadje zamena za g-dina Dela Roku. Poslednji takav zahtev podnosilac predstavke upućuje predsedniku Drugog krivičnog odeljenja 2. novembra (kopiju tog dopisa upućuje i tužilaštvu), u kome se žali da mu je povredjeno pravo na odbranu i traži odlaganje rasprave. Taj zahtev je, međutim, u Kasacioni sud stigao tek 20. decembra, do kog datuma je sud već odbio njegov zahtev za poništaj presuda nižih sudova na raspravi održanoj 12 novembra (vidi tačku 10 gore).

2. Relevantne odredbe domaćeg prava

(a) Zahtevi za poništaj koji se upućuju Kasacionom sudu

16. Član 524 Zakona o krivičnom postupku propisuje sledeće:

"Zahtev za poništaj se Kasacionom sudu može uputiti u sledećim slučajevima:

- 1) Kada se krivični zakon ne primenjuje dosledno ili ako se pogrešno primeni ...;
- 2) Kada sud preuzme nadležnosti koje su po zakonu propisane kao nadležnosti zakonodavnih i upravnih organa ili nadležnosti koje državni organi nemaju;
- 3) Kada se ne ispoštuje ovaj zakon u odredbama koje propisuju poništaj, odbacivanje ili gubitak prava na pokretanje postupka...;

Zahtev će biti odbačen ukoliko se poziva na slučajeve koji nisu propisani zakonom ili ako se utvrdi da je neosnovan."

17. U članu 531 stoji sledeće:

"Kada takav zahtev upućuje lice ili se on podnosi po službenoj dužnosti po osnovu zbog koga će žalba biti odbačena kao neosnovana, o takvom će pitanju preliminarno odlučivati veće Kasacionog suda..."

U svim prethodno navedenim slučajevima Kasacioni sud će prilikom razmatranja uzeti u obzir i pismeno obrazloženje tužilaštva, bez intervencije advokata odbrane.

U slučajevima navedenim u poslednjoj odredbi člana 524, pismena obrazloženja tužilaštva se dostavljaju Sekretarijatu suda, koji sa svoje strane o tome odmah izveštava advokata podnosioca predstavke. U roku od petnaest dana od prijema takvog obaveštenja, advokat ima pravo da podnese zahtev predsedniku nadležnog odeljenja da se predmet razmatra na javnoj raspravi. Po prijemu takvog zahteva, sud će održati javnu raspravu.

Ukoliko podnosilac predstavke ne imenuje pravnog zastupnika, gorepomenuto obaveštenje se dostavlja advokatu po službenoj dužnosti koga u tu svrhu imenuje predsednik nadležnog odeljenja suda."

(b) Besplatna pravna pomoć

18. Pitanje besplatne pravne pomoći je između ostalog regulisano i Kraljevskim dekretom broj 3282 od 30. decembra 1923.

U krivičnom postupku, na besplatnu pravnu pomoć ima svako lice koje je siromašno (član 15), što se ima protumačiti kao nemogućnost da se snose troškovi takvog postupka (član 16). Odluku o dodeljivanju besplatne pravne pomoći donosi predsednik postupajućeg suda (član 15, kao i član 3 Kraljevskog dekreta br. 602 od 28. maja 1931.) Kada se besplatna pravna pomoć dodeli, onda nadležni sudski organ imenuje advokata koji će podnosioca predstavke zastupati pred sudom (član 29 dekreta iz 1923.) Tužilaštvo ili predsednik suda mogu zameniti advokata po službenoj dužnosti ili po sopstvenom nahodjenju, ako za to postoje ozbiljni razlozi ili ako advokat koji je prvobitno imenovan u tu svrhu "navede legitimne razloge zbog kojih

je u nemogućnosti da se toga prihvati ili na osnovu kojih će od nadležnih organa tražiti da ga te obaveze oslobodi" (član 32). Slično tome, član 128 Zakona o krivičnom postupku propisuje da se advokat po službenoj dužnosti može razrešiti "iz opravdanih razloga".

Član 5 Kraljevskog dekreta br. 602 od 28. maja 1931. propisuje da advokat koji nije u mogućnost da zastupa svog klijenta mora da dostavi pismeno obrazloženje. Čak i po dostavljanju takvog obrazloženja, ukoliko mu u međuvremenu nije određena zamena, advokat je u obavezi da svog klijenta zastupa.

Korisnik pravne pomoći gubi prava po tom osnovu ako u međuvremenu daje instrukcije advokatu koga je sam izabrao (član 128 Zakona o krivičnom postupku).

Opšti je princip da nadzor nad pružanjem besplatne pravne pomoći vrši tužilaštvo, koje može da preduzima neophodne mere da se korisniku takva pomoć zaista i obezbedi i da, bez prejudiciranja ishoda eventualnog zahteva korisnika besplatne pravne pomoći, insistira da se advokat koji svoj posao ne obavlja kako treba disciplinski kazni (član 4 Dekreta iz 1923.).

(c) Postupak u slučajevima zastarelosti

19. Iz člana 152 Zakona o krivičnom postupku sledi da je sud u svakoj fazi postupka u obavezi da po službenoj dužnosti ispituje pitanje zastarelosti krivičnog dela. Zastarelost stupa na snagu automatski, čak i ako se zahtev po tom osnovu odbije kao neprihvatljiv.

Država je u predmetnom slučaju prihvatila da je Kasacioni sud trebao po službenoj dužnosti da pokrene ovo pitanje kada je razmatrao zahtev za poništaj prethodnih sudskih odluka.

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

20. U podnesku upućenom Komisiji 26. aprila 1974. g-din Artiko navodi da je žrtva sledećih povreda Konvencije:

- član 5, stav 1, po osnovu nezakonitog lišavanja slobode;
- član 6, stav 3.c, s obzirom na činjenicu da ga pred Kasacionim sudom nije zastupao advokat u postupku koji je okončan 12. novembra 1973.

21. Komisija 1. marta 1977. njegovu predstavku u delu u kome se žali na neosnovanost boravka u zatvoru proglašava neprihvatljivom sa obrazloženjem da prethodno nije iscrpeo sve domaće pravne lekove, ali prihvata onaj deo predstavke koji se odnosi na odsustvo besplatne pravne pomoći.

U izveštaju od 8. marta 1979. Komisija jednoglasno zaključuje da je došlo do povrede člana 6, stav 3.c Konvencije.

ZAVRŠNI PODNESCI SUDU

22. Na raspravi održanoj 31. januara 1980. Država je ostala pri navodima iz svog pismenog odgovora na podnesak, koji se svode na sledeće:

"Zahtevamo od Suda da predstavku protiv države Italije koji je podneo gospodin Ettore Artiko proglasi neprihvatljivom ili neosnovanom."

Glavni delegat Komisije je sa svoje strane Sudu uputio sledeće zahteve:

- "da po osnovu obrazloženja koje je dato, ali prevashodno iz razloga nemogućnosti da suprotna strana dokaže tvrdnju koja je u suprotnosti sa preliminarnim primedbama Države";

- "što se tiče merituma, da odluči da li je došlo do povrede Konvencije i, ako je tako, da podnosiocu predstavke dosudi pravičnu nadoknadu čiju će visinu Sud po sopstvenom nađodjenju utvrditi."

PRAVO

1. PRELIMINARNE PRIMEDBE DRŽAVE

23. Država je navela sledeća tri razloga zbog kojih je uložila prigovor na prihvatljivost predstavke:

Prvo, razlog *ratione temporis*: odgovor koji je Država dala po osnovu člana 25 se izričito odnosio na period nakon 31. jula 1973. (Godišnjak o primeni Konvencije, tom 16, str. 10), a činjenice na koje se podnosilac predstavke žalio nisu mogle da uslede kasnije od 3., odnosno 10. jula 1973., kada je javni tužilac dostavio svoje komentare na zahtev upućen Kasacionom sudu (vidi tačku 10).

Drugo, nisu iscrpljeni domaći pravni lekovi (član 26), pošto se podnosilac predstavke na ponašanje g-dina Dela Roke nije žalio Advokatskoj komori, niti je protiv njega pokrenuo parnični postupak za naknadu štete koju je pretrpeo u krivičnom postupku, s obzirom da advokat nije ispunio svoje profesionalne obaveze (član 380 Krivičnog zakona Italije).

Treće, ukoliko bi neko pomislio da je Država odgovorna za činjenicu da podnosilac predstavke nije dobio besplatnu pravnu pomoć, to bi po mišljenju Države bilo potpuno pogrešno, pošto je Kasacioni sud konačnu odluku kojom bi odbio da imenuje drugog advokata mogao da donese samo pre 3., odnosno 10. jula 1973. Od donošenja te odluke do obraćanja Komisiji (26. aprila, odnosno 12. jula 1974.) proteklo je više od šest meseci, što će reći da g-din Artiko nije ispoštovao rok od šest meseci propisan članom 26 Konvencije.

24. Sud je nadležan da prihvati da razmotri preliminarne primedbe ove vrste samo ukoliko je tužena Država takve iste primedbe prethodno uložila u postupku pred Komisijom u onom obimu i obliku koje su date okolnosti dozvoljavale (vidi presudu u predmetu De Vilde, Oms i Versip od 18. juna 1971., Serija A, br. 12, str. 29-31, tačke 47-55).

25. Ovaj uslov nije ispunjen u slučaju druge primedbe Države. Ništa nije sprečavalo Državu da to pitanje pokrene u svom pismenom i usmenom obraćanju Komisiji. To pitanje se prvi put pokreće u pismenom odgovoru na predstavku koji je ovom Sudu upućen 19. decembra 1979. Tačno je da je Država u obraćanju Komisiji u julu 1976. i februaru 1977. već iznela argument da predstavka ne može biti prihvaćena zato što prethodno nisu iscrpljeni svi domaći pravni lekovi, ali su ti argumenti bili potpuno drugačije prirode od argumenata ponudjenih ovom Sudu i odnosili su se samo na pritužbe podnosioca predstavke u vezi člana 5 Konvencije, koje je Komisija odbacila 1. marta 1977. shodno članu 27, stav 3 (vidi tačke 20 i 21 gore i Prilog uz izveštaj Komisije, odeljak "Podnesci stranaka", tačke 1 i 2.b, i odeljak "Pravo", tačka 1).

26. Isto se međutim ne može raći i za argumente protiv prihvatanja predstavke *ratione temporis* i nepoštovanja rokova, pošto je Država takve argumente već pokrenula na raspravi pred Komisijom 8. decembra 1978. Komisija je argumente odbacila. Pošto odluka nije mogla biti usvojena jednoglasno, Komisija je zaključila da se član 29 ne može primeniti na predmetni slučaj. Što se tiče faktografije, tačke 5 i 6 u izveštaju Komisije ne sadrže dovoljno podataka na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da su argumenti koje je tom prilikom iznela Država identični onima na koje se sada poziva; može se međutim zaključiti da to jeste bilo tako pošto delegati Komisije nisu naznačili suprotno.

27. Sa druge strane, delegati jesu istakli da se rasprava 8. decembra 1978. odnosila na meritum predstavke, a ne na njenu prihvatljivost, o čemu je Komisija donela odluku dvadeset i jedan mesec pre toga, odnosno 1. marta 1977. Po tom osnovu je Komisija zaključila da se i u vezi ova dva argumenta može zaključiti da suprotna strana nije bila u prilici da dokaže tvrdnju koja je u suprotnosti sa navodima Države.

Sud uočava da je svrha mehanizama zaštite sadržanih u Trećem i Četvrtom delu Konvencije da obezbede da postupak teče logično i uredno. Detaljno razmatranje i analiza činjenica kojim se Komisija bavi po osnovu članova 26 i 27 predstavljaju samo prvi korak u vršenju njene nadležnosti (prethodno pomenuta presuda od 18. juna 1971., str. 30, tačka 51). Tačno je da član 29, koji je stupio na snagu 21. septembra 1970., pruža mogućnosti za preispitivanje odluke o prihvatljivosti, ali taj član propisuje da se odluka o naknadnom odbijanju predstavke mora doneti jednoglasno. Strogost uslova iz ovog člana, što predstavlja odstupanje od pravila iz člana 34 da se odluke donose većinom glasova, ukazuje da je u duhu Konvencije da tužena država preliminarne primedbe uloži u fazi razmatranja uslova prihvatljivosti predstavke, a ukoliko to ne učini smatraće se da na to kasnije nema pravo, pošto bi se na taj način drugoj strani uskratilo pravo da iznese suprotne argumente, ako ih ima.

Tačno je da razlozi za preliminarne primedbe ponekad isplivaju na svetlo dana tek nakon što se donese odluka o prihvatljivosti: na primer, može doći do promene u domaćoj sudskoj praksi, čime se otvara mogućnost za korišćenje dotada nepostojećeg pravnog leka (gorepomenuta presuda od 18. juna 1971., str. 24-25, tačka 37, str. 31-

32, tačka 56-57 i str. 33-35, tačka 61-62), a može da se desi da podnosilac predstavke podnese potpuno novi zahtev, na koji tužena Država nije imala prilike da stavi primedbu o eventualnoj prihvatljivosti (presuda u predmetu Delkur od 17. januara 1970, Serija A, br. 11, str. 8, tačka 15 i str. 19-20, tačke 39-40; i presuda u predmetu Šiser od 4. decembra 1979, Serija A br. 34, str. 10, tačka 20.21 i str. 16-17, tačke 39-41). U takvim slučajevima, okolnosti ne dozvoljavaju da se unapred navedu razlozi za neprihvatanje predstavke; sem toga, bez obzira na široke mogućnosti koje dozvoljava član 29, tužena država po analogiji ima pravo da iskoristi mogućnosti koje definišu odredbe o inicijalnoj fazi postupka, to jest, da od Komisije traži da naknadno odluči većinom glasova (član 34) o pitanjima koja se tiču nadležnosti odnosno prihvatljivosti, a koja će Država uputiti Komisiji odmah pošto dodje do promene u domaćem pravnom sistemu (gorepomenuta presuda u predmetu Šiser, str. 17, tačka 41).

Medjutim, u predmetnom slučaju se ne bi moglo reći da se radi i situaciji tog tipa. Ništa nije sprečavalo Državu da se Komisiji obrati pre 1. marta 1977. sa zahtevom da odbije predstavku po osnovu principa *ratione temporis* ili po osnovu činjenice da je istekao propisani rok od šest meseci. Država je nepotrebno odlagala da to učini sve do 8. decembra 1978., čime je sebe dovela u situaciju da njen zahtev bude prihvaćen samo ako Komisija o tome donese jednoglasnu odluku (član 29). Država je na taj način izgubila prednost da njen zahtev bude predmet većinskog odlučivanja (član 34) i ne može se ponovo pozvati na to pravo tako što će takav zahtev uputiti Sudu (pravilo 20, st.1 Poslovnika Suda). Svaka drugačija odluka bi dovela do ishoda koji bi bio u potpunosti suprotnosti sa samom Konvencijom i sprovođenjem pravde.

28. Sud shodno tome smatra da Država nema pravo da se poziva na argumente iznete u preliminarnim primedbama.

II. NAVODNE POVREDE ČLANA 6, ST. 3.c KONVENCIJE

A. Pitanje dokaza

29. U pokušaju da utvrdi činjenice u predmetnom slučaju, Komisija je bila primorana da se prevashodno oslanja na navode g-dina Artika i dokumentaciju koju je on dostavio. Iako otvoreno nije poricala iznete navode, Država je smatrala da teret dokazivanja leži na podnosiocu predstavke. Kada je Komisija od Države tražila da pojasni određene detalje u vezi postupaka koji su vodjeni 1972. i 1973. godine pred Kasacionim sudom, Država je odgovorila da Sekretarijatu suda takve podatke ne može da dostavi zato što su nakon odluke da se ne prihvata zahtev za poništaj postupaka rečeni predmeti vraćeni nadležnim sudovima (vidi tačke 12 i 13 u izveštaju Komisije).

Država je sličan stav ispoljila i u obraćanju Sudu. Država je dovela u pitanje autentičnost nekoliko dokumenata koje je Sudu dostavio podnosilac predstavke, pa čak i samo postojanje pisma koje je, po navodu podnosioca predstavke, g-din Dela Roka uputio predsedniku Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda 17. oktobra 1972. (vidi tačku 14 gore). Država je takodje iznela argument da je izuzetno teško dati detaljan pregled o tome kako je tekao spor koji je sa domaćim pravosudjem vodio g-din Artiko.

30. Sud se po ovom pitanju poziva na svoju presudu u predmetu Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 18. januara 1978. : "u predmetu koji mu se upućuje, Sud razmatra svu dokumentaciju, bez obzira da li se radi o dokumentaciji Komisije, strana u postupku ili dokumentacije iz nekog drugog izvora. Sud po potrebi pribavlja i dokumentaciju *proprio motu* ... i ne prihvata argument da teret dokazivanja leži na jednoj ili drugoj rečenoj državi" (Serija A, br. 25, str. 64, tačka 160). Takav komentar se možda još više može odnositi na pitanje iz jedne druge predstavke u vezi člana 25, pošto ni podnosilac predstavke, ni Komisija nemaju status stranaka pred Sudom (presuda u predmetu Loles od 14. novembra 1960., Serija A, br. 1, str. 11, 14 i 15-16, pravilo 1 Poslovnika suda).

U ovom postupku je g-din Artiko dostavio dovoljno dokaza *prima facie*. U dokumentaciji dostavljenoj Komisiji se nalazila kopija telegrama upućenih od strane Sekretarijata Kasacionog suda, a mnogi od dokumenata su zavedeni i u delovodnicima zatvora u Brindiziju, Milanu i Veneciji. Država shodno tome ne može da se opravda nemogućnošću da dostavi određenu dokumentaciju. Sud ponovo naglašava da odbija da veruje da su administrativni i praktični problemi sa kojima se suočavala država bili nepremostivi u savremenoj državi. Sem toga, Sud podseća da je obaveza svake Visoke strane ugovornice da saradjuje sa institucijama Konvencije u potrazi sa istinom (vidi prethodno pomenutu presudu od 18. juna 1978., str. 60, tačka 148, i str. 65, tačka 161). Shodno tome, Sud smatra da su činjenice date u pregledu (u tačkama od 8 do 15 gore) time utvrđene i on će na osnovu tih činjenica preispitati zasnovanost predstavke.

B. Pitanja zasnovanosti predstavke

31. Podnosilac predstavke je naveo da se radi o povredi člana 6, st. 3.c Konvencije, koji propisuje sledeće:

"3. Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:

...

c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;

..."

Ovu je tvrdnju Komisija jednoglasno prihvatila, a Država osporila.

32. U stavu 3 člana 6 se dalje razradjuje osnovni princip sadržan u stavu 1 ovog člana. Prava koja nisu iscrpljena onim što se pominje u stavu 3 predstavljaju određene aspekte prava na pravično sudjenje u krivičnom postupku (vidi tačku 87 u izveštaju Komisije i presudu u predmetu Dever od 27. februara 1980., Serija A, br. 35, str. 30, tačka 56). Kada se utvrđuje da li su ispunjeni uslovi iz stava 3, ne sme se izgubiti iz

vida njegova osnovna svrha, niti se on može posmatrati izdvojeno od onoga na ačemu se zasniva.

33. Kao što je Komisija istakla u tačkama 87-89 svog izveštaja, stav 3.c garantuje pravo na pravično sudjenje ili direktno licu koje je optuženo ili njegovom advokatu, a to se pravo u odredjenim situacijama dodatno pojačava obavezom države da obezbedi besplatnu pravnu pomoć. G-din Artiko navodi da je ova obaveza u njegovom slučaju prekršena. Država je, sa svoje strane, smatrala da je tu obavezu ispunila time što je imenovan advokat po službenoj dužnosti, tvrdeći da se ono što je nakon toga usledilo ni na koji način nju ne dotiče. Po navodu Države, iako je g-din Dela Roka odbio da ispuni zadatak koji je pred njega 8. avgusta 1972. postavio predsednik Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda, on je i dalje "u svakom smislu" bio zastupnik podnosioca predstavke. Ukratko, po mišljenju Države, g-din Artiko se žalio na činjenicu da nije nadjena zamena za g-dina Dela Roku, što znači da se pozivao na pravo koje mu nije ni bilo zagarantovano.

Sud podvlači da nije svrha Konvencije da obezbedi prava koja su teorijska i iluzorna, već prava koja su ostvariva u praksi i delotvorna. To se posebno odnosi na pravo odbrane, s obzirom na važno mesto koje pravo na pravično sudjenje zauzima u svakom demokratskom društvu iz koga pravo na odbranu proističe (vidi presudu u predmetu Ajri od 9. oktobra 1979., Serija A, br. 32, str.12-13, tačka 24, i tačku 32 gore). Kao što su delegati Komisije potpuno ispravno zaključili, u članu 6, st.3.c se govori o pomoći a ne o imenovanju. Sud ponovo podvlači da imenovanje ne znači nužno i pružanje delotvorne pomoći, pošto advokat koji treba da pruži pravnu pomoć može da umre, da se ozbiljno razboli, da na duže vreme bude sprečen da obavlja svoje dužnosti ili da jednostavno izbegava da ih obavlja. Po prijemu takvog obaveštenja, nadležni organi advokatu moraju naći zamenu ili ga primorati da svoje obaveze ispunjava. Prihvatanje restriktivnog tumačenja Države moglo bi rezultirati ishodom koji su istovremeno i neopravdani i nekompatibilni sa formulacijom iz stava 3.c i sa članom 6 u celini, pa bi u mnogim situacijama besplatna pravna pomoć bila potpuno bezvredna.

U predmetnom slučaju g-din Artiko nijednog trenutka nije mogao da se osloni na g-dina Dela Roku. Advokat je od samog početka naznačio da neće moći da ga zastupa. Kao razlog je prvo naveo zauzetost, a nakon toga loše zdravstveno stanje (vidi tačku 14 gore). Nije na ovom Sudu da utvrđuje verodostojnost takvih navoda. Sud kao i Komisija (vidi tačku 98 u njenom izveštaju) utvrđuje da podnosilac predstavke nije dobio delotvornu pravnu pomoć u postupku pred Kasacionim sudom; što se njega tiče, gorepomenuta odluka od 8. avgusta 1972. ostala je mrtvo slovo na papiru.

34. Prava sadržana u stavu 3.c člana 6 se mogu koristiti samo pod dva uslova. U predmetnom slučaju nije bilo spora o tome da li je ispunjen prvi uslov, to jest, da lice protiv koga se vodi krivični postupak nije imalo dovoljno sredstava (da obezbedi advokata). Država tvrdi da drugi uslov nije ispunjen, to jest, po njenom mišljenju, interesi pravde nisu nalagali da se g-dinu Artiku obezbedi besplatna pravna pomoć. Po navodu Države, postupak pred Kasacionim sudom je dodatno iskristalisan navodima na koje se podnosilac predstavke pozvao u zahtevu za poništaj presuda nižih sudova, koji je podneo decembra 1971. uz pomoć advokata Ferija koga je sam izabrao. Država dalje navodi da se u tom zahtevu pokreće pitanje regularnosti upućivanja poziva na ročište, koje je toliko jednostavno da je javni tužilac u svom obrazloženju jula 1973.

naveo da je takav zahtev potpuno neosnovan (vidi tačke 9-10 gore). Shodno tome, smatra Država, advokat bi tu imao samo simboličnu ulogu koja se svodi na to da bi primio obaveštenje da će o tom pitanju odlučivati veće Kasacionog suda (vidi tačku 17 gore).

Po nalazu delegata Komisije, ovakvo mišljenje odudara od stava predsednika Drugog krivičnog odeljenja Kasacionog suda. Do 8. avgusta 1972., kada je predsednik tog odeljenja odobrio zahtev za pružanje besplatne pravne pomoći upućen tom sudu 10. marta, prošlo je već nekoliko meseci od podnošenja zahteva za poništaj presuda nižih sudova i navodjenja osnova po kome se ti zahtevi upućuju. Sem toga, g-din Artiko je Sekretarijatu suda 10. i 14. marta uputio dopis u kome je sam u osnovnim crtama naznačio kakve će argumente koristiti (vidi tačke 9-10 gore). Bez obzira na sve to, predsednik odeljenja je zaključio da je opravdano da mu se imenuje advokat po službenoj dužnosti. Delegati Komisije su izrazili sumnju u činjenicu da Država uopšte ima pravo da sada iznosi suprotne argumente.

Sud podseća da, osim izuzetaka koji se ne odnose na predmetni slučaj, po italijanskom zakonu svako ko nema dovoljno sredstava ima pravo na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku koji se protiv njega vodi (član 15 Kraljevskog dekreta br. 3282 od 30. decembra 1923; vidi takodje član 125 Zakona o krivičnom postupku).

U svakom slučaju, interesi pravde u predmetnom slučaju su nalagali da se obezbedi delotvorna pravna pomoć. Prema navodu g-dina Dela Roke, u pitanju je bio "zahtevan i težak" posao (vidi tačku 14 gore). Bilo kako bilo, pismena komunikacija čiji je značaj prevashodan kod obraćanja italijanskom Kasacionom sudu nije bila okončana do 8. avgusta 1972. Advokat bi bio u mogućnosti da pojasni razloge koje je dodatno naveo g-din Artiko, a naročito da na odgovarajući način naglasi značaj pitanja zastarelosti koje jedva da je dotaknuto u "obimnom i preopširnom" obraćanju Kasacionom sudu od 14. i 15. marta 1972. (vidi tačku 10 gore i zapisnik sa ročišta od 31. januara 1980.) Sem toga, samo je profesionalni advokat mogao da opovrgne navode javnog tužioca tako što bi od Kasacionog suda zahtevao da se održi javno ročište na kome bi se, između ostalog, detaljno razjasnilo i to pitanje (vidi tačku 17 gore).

35. Država je iznela tvrdnju da se ovde radi o čistom nagadjanju. Po njenom mišljenju, da bi se moglo govoriti o povredi člana 6, stava 3.c, nedostatak pravne pomoći bi morao da rezultira štetom za lice protiv koga se vodi krivični postupak.

Kao i delegati Komisije, Sud ističe da Država ovde traži nemoguće, jer se ne može dolazati van svake sumnje da bi neki drugi advokat koji bi zamenio g-dina Dela Roku izašao sa argumentom zastarelosti i uspeo da ubedi Kasacioni sud u nešto u šta podnosilac predstavke nije bio u stanju da ga ubedi. Bez obzira na to, čini se verovatnim u datim okolnostima da bi ishod bio takav. Pre svega, u stavu 3.c člana 6 ne postoji ništa što ukazuje da je takav dokaz potreban. Tumačenje po kome bi takav uslov bio neophodan u stavu 3.c bi ga u značajnoj meri lišio njegove suštine. U široj ravni, postojanje kršenja je zamislivo čak i u odsustvu štete (vidi presudu u predmetu Marks od 13. juna 1979., Serija A, br. 31, str. 13, tačka 27). Šteta je relevantna samo u kontekstu člana 50.

36. Država je kritikovala g-dina Artika što se nije obratio advokatu koga mu je preporučio g-din Dela Roka i o kome se on veoma pohvalno izrazio (vidi tačku 14 gore) i što u svom obraćanju Kasacionom sudu nije dovoljno insistirao na zastarelosti, pošto navodno to pitanje nije pokrenuo na vreme, to jest, odmah nakon decembra 1971., odnosno zato što to pitanje nije dovoljno naglasio i zato što nije na njemu dovoljno insistirao.

Druga primedba na račun g-dina Artika se svodi na tvrdnju da interesi pravde nisu nalagali prisustvo advokata, a to je pitanje o kome je ovaj Sud već zauzeo stav (vidi tačku 34 gore), čime se u stvari potvrđuje da je njegovo prisustvo bilo neophodno. Prva primedba takodje ne stoji zato što bi podnosilac predstavke, da je poslušao savet g-dina Dela Roke, izgubio pravo na besplatnu pravnu pomoć (vidi tačku 18 gore).

G-din Artiko je u stvari stalno insistirao da se stvar popravi: stalno je upućivao žalbe i dopise i svom zvaničnom advokatu, i to do te mere da je to za njega na kraju postalo neizdržljivo, i Kasacionom sudu (vidi tačke 14-14 gore). Tačno je da Država ne može biti odgovorna za svaki propust koji počinji advokat po službenoj dužnosti, ali su u predmetnim okolnostima nadležni organi Države morali preduzeti odgovarajuće mere da se podnosiocu predstavke omogući da delotvorno uživa u pravima za koja i Država smatra da su mu bila garantovana. Nadležni organi su mogli da deluju na dva načina: ili da nadju zamenu za g-dina Dela Roku ili, ako su smatrali da to situacija nalaže, da preduzmu sve potrebne mere da on svoje obaveze ispuni (vidi tačku 33 gore). Umesto toga, oni su se opredeli za treću opciju, to jest, da ostanu pasivni, iako Konvencija nalaže da Država mora da deluje aktivno (vidi gorepomenutu presudu u predmetu Ajri, str. 14, tačka 25).

37. Shodno tome, Sud zaključuje da je bilo povrede člana 6, stav 3.c.

38. Podnosilac predstavke je prvobitno podneo dodatni zahtev po osnovu stava 3.b člana 6, pozivajući se u stvari na stavove 3.b i 3.c, a sa pozivom na članove 13, 14, 17 i 18 (odluka o prihvatljivosti od 1. marta 1977., odeljak "Žalbe" i "Podnesci strana"). Imajući u vidu zaključke iz prethodne tačke, Sud ne smatra da je dužan da razmatra pitanja koja tokom postupka pred ovim Sudom nisu pokrenule ni Država ni Komisija.

III PRIMENA ČLANA 50

39. U ime podnosioca predstavke, g-din Solinas je tražio da Sud naloži sledeće:

- da se njemu isplate troškovi zastupanja podnosioca predstavke u postupku pred Komisijom i ovim Sudom;
- da se podnosiocu predstavke dodeli pravične naknade za vreme koje je neopravdano proveo u zatvoru zbog povrede člana 6, st.3.c i na ime nematerijalne štete.

Delegati Komisije su sa svoje strane od Suda tražili da podnosiocu predstavke po osnovu člana 50 dodeli pravičnu naknadu u visini koji će sam odrediti.

Nakon što je Država pred Sudom iznela svoje argumente po ovom pitanju, Sud smatra da je ovo pitanje spremno za odlučivanje (pravilo 50 Poslovnika Suda, prva alineja stava 3).

A. Troškovi pravnog zastupanja

40. Dopisom od 27. februara 1980., g-din Solinas izveštava Sud da njegov honorar iznosi 2.573.000 lira, umanjeno za iznos od 6.949,43 francuskih franaka koji je dobio od Saveta Evrope, što se može zaključiti iz odgovora sekretara Komisije na upit Suda koji je u Sekretarijat Suda stigao 12. marta.

Iz ova dva dokumenta i tačke 4 izveštaja Komisije se vidi da je podnosilac predstavke uživao besplatnu pravnu pomoć u postupku pred Komisijom, a nakon što je predmet upućen na razmatranje Sudu, i u postupku pred ovim Sudom i u komunikaciji sa delegatima Komisije, nakon što je njegova predstavka proglašena prihvatljivom 1. marta 1977. On nije naznačio da je u obavezi da g-dinu Salinasu, koji ga pre tog datuma nije zastupao, treba da plati dodatni honorar i da ima nameru da traži povraćaj tih sredstava. Odatle sledi da g-din Artiko nije snosio nikakve troškove, niti da je pretrpeo štetu koja se može nadoknaditi po osnovu člana 50. Sud se ovde poziva na svoju presudu u predmetu Ledike, Belkačem i Koč od 10. marta 1980. (Serija A, br. 36, str. 8, tačka 15).

B. Nezakonito lišavanje slobode i nematerijalna šteta

41. Pozivajući se na naloge za spajanje zatvorskih kazni za različita krivična dela (vidi tačku 12 gore i zapisnik sa ročišta od 31. januara 1980.), g-din Artiko iznosi tvrdnju da je trebao da bude pušten iz zatvora 7. avgusta 1974. a ne 23. avgusta 1975., da je 12. novembra 1973. Kasacioni sud doneo odluku da se postupak obustavlja po osnovu zastarelosti. On navodi da je period od dvanaest meseci i šesnaest dana koji je neopravdano proveo u zatvoru "direktna i neposredna posledica povrede njegovog prava na odbranu."

42. Država je poricala bilo kakvu mogućnost da se radi o nezakonitom lišavanju slobode, uz tvrdnju da su oprečna mišljenja nadležnih organa koji su preispitali ovo pitanje, uključujući i Kasacioni sud koji je ovo pitanje razmatrao 1975. godine (vidi tačku 11 gore), kao i neuobičajeno brojna krivična dela za koje je podnosilac predstavke bio osuđen, samo ukazivala na ogromne teškoće da se utvrde pojedinosti iz njegove lične biografije.

Uvidom u pisane dokaze se, međjutim, stiče utisak da je g-din Artiko zaista trebalo da da bude pušten iz zatvora još 7. avgusta 1974. da je Kasacioni sud u svojoj presudi o zahtevu za obustavljanje postupka zbog zastarelosti potvrdio da to jeste slučaj. Takve šanse bi se još uvećale da je podnosilac predstavke mogao da dobije delotvornu pravnu pomoć. S tim u vezi, Sud se poziva na tačke 30, 34 i 35 gore i izražava saglasnost sa mišljenjem delegata Komisije. Sud takodje podseća da je u određenim situacijama opravdano da se zbog propuštenih prilika dodeli pravična naknada (vidi presudu u predmetu Kenig, od 10. marta 1980., Serija A, br. 36, str. 17, tačka 19).

43. Međjutim, šteta za koju podnosilac predstavke tvrdi da je pretrpeo zbog nezakonitog zadržavanja u zatvoru je samo hipotetička i u najboljem slučaju samo

posredno rezultat povrede stava 3.c člana 6. Direktni i neposredni razlog za pretrpljenu štetu se u stvari ima pripisati fizičkom ograničavanju njegove slobode.

S tim u vezi ne treba zaboraviti da je Komisija 1. marta 1977. proglasila neprihvatljivim žalbu o navodnom kršenju člana 5, sa obrazloženjem da nisu iscrpljeni svi domaći pravni lekovi. Komisija je zauzela stav da je nakon presude u žalbenom postupku od 5. avgusta 1975. g-din Artiko trebao da naknadu za pretrpljenu štetu traži u postupku pred domaćim sudom, pozivajući se na član 571 Zakona o krivičnom postupku ili na član 5, st.5 Konvencije (vidi tačku 21 gore i Prilog II uz izveštaj Komisije).

44. Tačno je da je u tom trenutku podnosilac predstavke podneo zahtev za nankadu, ali je taj zahtev Kasacioni sud odbio 4. novembra 1977., pošto je zakonom propisani rok od osamnaest meseci istekao 5. februara (vidi tačku 12 gore i zapisnik sa ročišta od 31. januara 1980.).

Država naglašava da se radi o konačnoj presudi i da podnosilac predstavke nema pravo da se na nju žali. Država dalje smatra da je svako pitanje naknade ovim zatvoreno.

Sud nije ubedjen da je ovaj argument ispravan. Tačno je da je g-din Artiko propustio rokove propisane italijanskim zakonom, što Sud ne obavezuje da odbaci njegov sadašnji zahtev (vidi presudu u predmetu De Vilde, Oms i Versip od 10. marta 1972., Serija A, br. 14, str. 7-10, tačka 14-16 i 20, i gorepomenutu presudu u predmetu Kenig, str. 14-15, tačka 15). Sem toga, radi se o zahtevima koji imaju drugačiji pravni osnov, jer se ovde radi o posledicama odsustva delotvorne pravne pomoći.

45. Bez obzira na sve izrečeno, mora se imati na umu da je javni tužilac iz Ferare od dosudjenih zatvorskih kazni oduzeo godinu i šesnaest dana (vidi tačku 12 gore). Podnosilac predstavke međjutim navodi da se u praksi efekat ove odluke sveo na umanjenje od šesnaest dana, pošto bi on u svakom slučaju imao pravo na umanjenje kazne od godinu dana po osnovu ukaza Predsednika republike br. 413 od 4. avgusta 1978. (Službeni list za 1978., str. 5557-5560). Nalog javnog tužioca iz Ferare je de fakto bio donešen ranije, s obzirom da je izdat 15. marta 1978. Na taj dan je podnosiocu predstavke ostalo da odsluži još jednu godinu, deset meseci i dvadeset jedan dan zatvora, nakon umanjenja kazne. Shodno tome, on je mogao da ostvari to umanjenje, što ga ni na koji način ne bi sprečilo da kasnije podnese zahtev za umanjenje kazne i po osnovu gorepomenutog ukaza Predsednika republike. Iako umanjenjem on nije dobio potpunu reparaciju, njemu je time omogućeno da se u značajnoj meri ispravi šteta koja mu je naneta (vidi presudu u predmetu Ringejsen od 22. juna 1972., Serija A, br. 15, str. 10, tačka 26; presudu u predmetu Nojmajster od 7. maja 1974., Serija A, br. 17, str. 18-19, tačka 40-41; i presudu u predmetu Engel i drugi od 23. novembra 1976., Serija A, br. 22, str. 68-69, tačka 10).

46. Što se tiče prirode preostale štete, Sud uočava da g-din Artiko nije utvrdio, niti naveo da je pretrpeo materijalnu štetu. Sa druge strane, dodatno vreme provedeno u zatvoru koje je posredno moglo biti prouzrokovano i odsustvom delotvorne pravne pomoći (vidi tačke 42 i 43 gore) je bez sumnje prouzrokovalo nematerijalnu štetu.

47. Svemu ovome treba dodati i nematerijalnu štetu koja je direktno prouzrokovana povredom stava 3.c člana 6, što nije ni u kakvoj vezi sa prethodno opisanim umanjnjem kazne: podnosilac predstavke je bio bez advokata više od godinu dana, odnosno samo je nominalno imao advokata, uprkost stalnom insistiranju da mu se advokat obezbedi (vidi tačke 13-15 gore). Sve ukazuje da je to kod njega prouzrokovalo uznemirujuće stanje izolovanosti, konfuzije i zanemarenosti. To se posebno odnosi na obaveštenje da je javni tužilac 3. i 10. jula 1973. tražio da se njegovi zahtevi za poništaj presuda odbiju pred sudskim većem bez prisustva stranaka, što mora da je kod g-dina Artika prouzrokovalo osećanje bespomoćnosti pošto je jedino advokat tu situaciju mogao da preokrene tako što bi podneo zahtev da se to pitanje razmotri na javnoj raspravi uz prisustvo stranaka (vidi tačke 10 i 17 gore).

48. Nije lako proceniti koliki iznosi bi se trebali dodeliti za svaku od gore navedenih šteta. Kada se uzmu zajedno i bez pravljenja razlike u težini, kako član 50 i nalaže, Sud smatra da g-dinu Artiku treba dodeliti pravičnu naknadu koja se procenjuje na iznos od tri miliona lira.

IZ REČENIH RAZLOGA, SUD

1. Zaključuje da Država nema pravo da pokreće pitanje prihvatljivosti predstavke.
2. Zaključuje da je došlo do povrede stava 3.c člana 6.
3. Smatra da Država podnosiocu predstavke treba da isplati naknadu u iznosu od tri miliona lira na ime nematerijalne štete.
4. Odbacuje sve ostale zahteve za pravičnu naknadu.

Sačinjeno na engleskom i francuskom, gde je merodavna verzija na francuskom jeziku, i izrečeno u Zgradi ljudskih prava u Strazburu 13. maja 1980.

Za predsednika,

Leon Lajš, sudija, sr.

Mark-Andre Ejsen, sekretar, sr.